

आजि म्या कृषक पाहिला

खूप खटाटोप केल्यानंतर तो त्या उजाड माळावर उतरला. आजूबाजूला सर्वत्र धुळीचे लोट त्याच्या भोवती साठत होते. त्यातच धुक्याची भर पडत होती. गेली किंत्येक वर्ष तो असाच भटकत होता. घड्याळ गणकयंत्राची टिकटिक ऐकून तो अधिकच सावध झाला. त्याने डोकावून पाहिले. तो पहाटेची वेळ होती. सहज म्हणून पाहिले तर ते २१२१ साल होते.

इतक्यात तो कशाला तरी टक्करला आणि गांगरलाही. पायाला म्हणजे यांत्रिकच दुखलंही थोडंस म्हणून तो खाली वाकला. काही तरी धातूचा तुकडा होता. त्यावर काही कळा होत्या. एक कळ त्यानं कुतुहलानं दाबली. तो किंचितसा उडलाच. त्याचा पाय कुणीतरी उचलत होतं. त्यानं खाली पाहिलं तर त्याला आश्चर्याचा धक्काच बसला. कसला तरी वाटोळ्या आकाराचा पदार्थ त्याला खुपत होता. त्याचा पाय उचलत होता. त्यान पाय बाजूला केला. त्यावेळी तो पदार्थ हलला. डोलल्याचा भास त्याला झाला. त्यान तो हातात घेतला. गुळगुळीत वाटणारा तो पदार्थ तसा टणकच होता. त्याने उलटसुलट करून पाहिलं. त्याला काहीच कळालं नाही. त्यानं क्षणभर डोळे मिटले.

त्याला जाग आली तेव्हा त्याच्या लक्षात आलंच नाही, आपण कुठे आहोत ते. त्यान मनगट चाचपून पाहिलं त्याचं घड्याळगणक चकाकत होतं. त्यावरच्या काही कळा त्यानं दाबल्या. तेव्हा आपण कुठे झवसुंधराङ्घ नावाच्या ग्रहावर आहोत अशी माहिती त्या घड्याळगणकाने दिली. झवसुंधराफया नावाने त्याला हसू आलं. आपलं काय नाव? या विचारानेच मनात घर केले. काय नावं आपलं? कोण सांगणार?

एवढ्यात घड्याळ गणकाने त्याला सूचना दिली. कोड नं. एनेबी ००७. अरेच्या हेच की आपलं नावं. घड्याळगणकासारखा मित्र जवळ असल्याचा त्याला अभिमान वाटला. आपल्या मनातील सर्व तो जाणतो. अरे पण मन हे काय असतं? ते कुणाला असत? आपल्यासारख्या कोडवर्डवाल्याला असत काय? मन म्हणजे काय असा विचार त्याच्या यांत्रिक मनात आल्याबरोबर घड्याळगणकाने माहिती दिली. जाणीव, संवेदना, भावना जाणणारा मानवी शरीरातील अवयव. हा अवयव दिसत नाही म्हणजे दृश्य नाही. मग घड्याळगणकावर तो दिसणार कसा? त्याची शंका रास्तच होती. त्याला अचानक त्या तुकड्याची आठवण झाली. पण तो त्याला दिसेना एकदम आला आणि गडपही झाला की काय? त्याला काहीच कळालं नाही. आपण या ग्रहावर आलो तरी कसे हेही त्याला आठवेना. खूप ताण देऊनही ते आठवेना. विचार करून त्याच्या मेंदूला झिणझिण्या आल्या. पण तो तसाच पडून राहिला. पायाला दुखल्यामुळे यांत्रिक असलेला त्याचा अवयवही टणकत होता. हा कशाचा प्रभाव. आपल्याला आणि वेदना? आपल्या ग्रहावर तर तसली काहीच भानगड नाही मग? हा काय प्रकार आहे? त्याची बुद्धी म्हणजे त्या रोबोटचा मुख्य भाग बोथट झाला. मघाशी त्या टणक वस्तूच्या धडकेने तो भांबावला होता. त्याची विचारशक्ती क्षीण झाली होती. बॅटरी डाऊन झाल्यामुळे असेल कदाचित. त्याने घड्याळगणकाकडे पाहिले. ते अगदी अपेक्षेने पण त्याला तरी कुठे भावना होत्या. वेदना, भावनेच्या पलीकडचा तो यंत्रवत भाग. एनएनेबी ००७ आता थकला होता. अगदी निपचीतच तो पडला. म्हणजे उभ्याचा आडवा झाला. त्याच्या त्या ताणून देण्याने घड्याळगणक थोडा गडबडला पण हे सगळ त्या अद्भुत व विचित्र पदार्थाच्या संगतीने किंवा धक्क्याने झालं असावं असा निष्कर्ष त्याने काढला. आता काय करावं. हा तर चक्क या वसुंधरा ग्रहावर एके काळी असलेल्या माणसांसारखा झोपा काढू लागला आहे, काय केल्याने तो पुन्हा रोबोट होऊन कार्यरत होईल. आपल्यावर मिशन शोधकार्य सोपविले आहे याची घड्याळगणकाला जाणीव होती. तो त्या दिशेने काम करीत होता. परंतु त्याची बॅटरी डाऊन झाल्याने काय करावं हे त्याला पटकन सुचत नव्हत. मग त्याने सुप्रिमोकडे संपर्क साधण्याचे ठरविले. त्याने स्वतःच भराभर हालचाली केल्या. व संपर्कयंत्रणा सज्ज केली.

टिकटिक टिड्युटटी कक. घड्याळगणकाची संपर्क यंत्रणा सुरु झाली. त्याने सुप्रिमोला विचारले अशी अशी परिस्थिती आहे. एनएनेबी ००७ काम करीत नाही. आळसून झोपला आहे. त्याला पुन्हा कार्यप्रवण करण्यासाठी काय करू? सुप्रिमो काय करू ते सांगा. सूचना द्या पटकन. उतावील होता घड्याळगणक विचारत होता. एक अनोळखी ग्रहावरचा हा रोबोट व त्याचा घड्याळगणक आता क्षीण होत होते. त्यामुळे सुप्रिमोंनी त्याला सूर्यप्रकाशच्या तेजाची शक्ती कॅच्चर करायला सांगितली. त्यांच्या आदेशानुसार घड्याळगणकाने आपल्या अँटेनाची दिशा सूर्याच्या दिशेने फिरविली. त्याबरोबर सूर्यशक्ती त्याला मिळू लागली. सौरऊर्जेचा वापर ते किंत्येक सहस्रके करीत होते. सूर्यमंडळातील सर्वच सूर्याच्या व त्यांच्या शक्तीचा उपयोग त्यांना होत होता.

घड्याळगणकाचा सुसंवाद सुरु होता. इकडे एनएनेबी ००७ झोपी जाऊन चक्क घोरू लागला होता. अर्थात त्या यंत्राच्या त्या मधुरवाने दूर आकाशातील तुरळक झालेले पण निसर्गाच्या त्या प्रकोपातून बचावलेले काही पक्षी चीड्स ची करीत घिरट्या घालीत होते. हा नवीन आवाज ऐकून घड्याळगणक सावध झाला. सौरऊर्जेने त्याचे काम अधिकच प्रभावी बनले होते खरे.

काही घारी व एक वेगळाचा पक्षी तिथून उडत उडत गेला. त्याला भावी संकाटाची चाहूल लागली असावी कदाचित. या वसुंधरा ग्रहावर

हा कोणता नवीन प्राणी आला, की त्यामुळे आपल्याला वेगळ्या संवेदना जाणवत आहेत. त्याचा तो आवडता पक्षी होता. राघवन आपल्या दुर्बीणीतून पाहत होता. त्याची उंची केवळ १२० इंच होती. त्याच्या हातापायाचे तर विचारूच नका. एखादे वाळलेले झुऱ्डप दिसावे तसा तो दिसत होता. राघवन व त्याची फॅमिली तिथे त्या वाळूमय झालेल्या प्रदेशात सुखात(?) राहात होते. सुख म्हणजे असत तरी काय? हा राघवनचा नेहमीचा सवाल असायचा. त्याच्या शेजारी राहणारे विनायकराव, विडुलराव, रामराव मात्र त्याला कधी आपला मानत नव्हते. तरीही तो त्यांच्यात राहायचा. तो तसा केरळमधून आलेला. पण त्या भयंकर प्रलयानंतर आता या भागात राज्ये, देश यांच्या काहीच सीमा उरल्या नव्हत्या. माणसं मिळेले तो आसरा घेऊन राहात होती. राघवन व त्याचे शेजारी शेती करून आपली उपजीविका चालवीत एकेकाळी. माणसांनी म्हणजे त्याच्या पूर्वजांनी झाडांची इतकी कत्तल केली होती की हळू हळू पाऊस बंद होत गेला. पिण्याचे पाणी मिळत नसे. पीक तर दूरच राहिले. वर्षानुवर्षे कशीबशी तग धरलेली माणसे. एका गुहेत राहात होती. पण दहा वर्षापूर्वी डोगरांचे कडे कोसळून त्यांच्या गुहाही संकटात आल्या होत्या. तशातच मुळच्याच हुशार असलेल्या राघवनने त्या औसाड, उजाड भागातही पाणी साठवून ठेवून थोडे थोडे पीक घेण्याचा प्रयोग केला. बाकीच्यांनी त्याला वेड्यातच काढले. कुठे उगवत असते का म्हणे, असे म्हणून ते त्याची हेटाळणी करीत.

तरीही तो अथक प्रयत्न करीत असे. एकदा गुहेच्या कडेला त्याला काही हिरवळ दिसली. ही दहा - बारा वर्षापूर्वीची गोष्ट. म्हणजे इतका दुष्काळ पडूनही ही भुई बीज मात्र धरून ठेवीत आहे. खरेच निसर्गाची किमया किंती वेगळी आहे. राघवन त्याही आधी याच विषयावर विचार करीत असे. गवत जर उगवते तर झाडं व पीकही घेता येईल, असा त्याचा ठाम विश्वास असे. परंतु यांत्रिकीकरणाच्या युगातले त्याचे संवेदनाहीन साथीदार ते मान्य करीत नसत. त्याला नेहमीच चिडवीत. त्याची टवळी करीत. त्याच्या प्रयत्नांना मात्र तोड नव्हती. तो निराश व नाराज कधीच होत नसे. हेच त्याच्या स्वभावाचे वैशिष्ट्य होते. वसुंधरा ग्रहावर जी थोडी थोडकीच माणसे होती. त्यात राघवन अतिशय तल्ख बुद्धीचा प्राणी होता. परवाच त्याला डोंगराच्या कपारीत एका भांड्याच्या आकाराचा दगड दिसला. त्याच्याकडे असलेल्या जुन्या संगणकाच्या साह्याने त्याने हा दगड म्हणजे धातूचे भांडेच होय, असा शोध लावला होता. त्याने दगड धोंडे व सौर आणि वायूउर्जेच्या साह्याने काही उपकरणे बनवायला सुरवात केली होती. त्याच्या या प्रयत्नाला यशही येत होते.

त्या आख्यावस्तीवर पन्नास पुरुषांत पाच्य बायका होत्या. म्हणजे अगदी द्रौपदीची आठवण यावी तशा त्या पाच पाच जणांत एक स्त्री. मानवी वंश वाढविण्यासाठी स्त्री पुरुष हवेत. हेही राघवनचे म्हणणे विनायकराव विडुलराव धुडकावून लावीत. परंतु शेजारच्या वस्तीतील काही माणसे राघवच्या मताची होती. त्यांनी राघवनला एकदा पाखरांचे प्रजोत्पादन दाखविले होते. तेव्हापासून नर - मादीही पुनः प्रजोत्पादन करतील, असा त्याचा विश्वास होता. राघवन नेहमी पुरोगामी विचार करीत असते. राघवन हा एक जबरदस्त विचारांचा संशोधक होता. त्याच्या कामात कधीच कोणत्याच गोष्टीचा अडसर तो येऊ देत नसे. असा हा राघवन आपल्याकडील दुर्बीणीतून हे विलोभनीय व अगदीच वेगळे अनाकलनीय दृश्य पाहात होता. त्याला ते यंत्रमानवाचे तेथील अवतीर्ण होणे कळाले नव्हते. त्याच्या विचाराच्या ते पलीकडचे होते. तरीही तो पुन्हा पुन्हा दुर्बीणीतून त्या रोबोटकडे पाहात होता. क्षणापूर्वी उभा असलेला रोबोट आडवा झालेला पाहताच त्याचा माणुसकीचा स्वभाव जागा झाला. परंतु तो यंत्रमानव आणि हा मानव. कसे एकमेकांजवळ जाणार. एकमेकांना कसे जाणार. जो तो म्हणणार हा आपला शत्रू. त्याचा खातमा करायलाच हवा, असेच विचार राघवनच्या मनात येत. इच्छा होऊनही तो त्या यंत्रमानवाला मदत करू शकत नव्हता. शेजाच्यांना तरी कसे म्हणणार? तो आणि त्याचे संशोधन याची ते सर्वजण टिंगलटवाळीच करीत. त्याच्या मदतीला ते येतीलच याची काहीच खात्री नव्हती. शक्यताही मुळीच नव्हती. त्याचे कुतूहल त्याला गप्प बसू देईना. तो त्या यंत्रमानवावर लक्ष ठेवूनच होता. म्हणून तर त्याने आपला साथीदार गरुडराजला आकाशात पाठविले होते. त्या यंत्रमानवाच्या सगळ्या हालचाली टिपून तो त्याला संगणकावर टिपून ठेवण्यात मदत करीत होता. हा गरुडराज खूप डोकेबाज होता. त्याची नजर इतकी तीक्ष्ण होती. की त्याला दूरवरचे सगळे दिसत असे. त्याची बुद्धीही खूप शार्प होती. असा हा त्याचा मित्र, सचिव असलेला गरुडराज त्या वसुंधराग्रहावर नव्याने आलेल्या प्राण्याला न्याहाळत होता. त्याची छबी त्याने टिपली आपल्या स्वयंचलित कॅमेन्यावर आणि त्याची प्रतिकृती ताबडतोब राघवनच्या संगणकावर क्षणार्धात उमटली. त्याने त्या प्रतिमेचे विश्लेषण केले. कोणत्या तरी परग्रहावरून आलेला हा यंत्रमानव होता, एवढेच त्याला कळाले. त्याचा येथे येण्याचा हेतू काय, कोणता धोका त्यापासून आहे, हे मात्र त्याला संगणकाने सांगितले नाही.

आपण घोर्ल लागले म्हणजे इथल्या हवेमुळे हे घडले की काय, का वातावरणाचा हा परिणाम त्याला काही कळत नव्हते. एनएनबी ००७ ला जाग आली. ती गरुडराजने घिरट्या घातल्यामुळे. तो सावध झाला. त्याने घड्याळगणकाकडे पाहिले. सौरजर्जेने तो सज्ज झाल होताच. आपल्या सुप्रिमोशी त्याने संवाद साधण्याचा प्रयत्न केला. गरुडराज त्याच्या प्रत्येक हालचालीवर बारिक लक्ष ठेवून होता. त्याने या संवादाचे सूत्र टिपण्याचा प्रयत्न केला. पण ती भाषा खूप वेगळी होती. त्याच्या कॅमेन्यावर किंवा स्वयंचलित नोंद यंत्रावर त्याची नोंद होत नव्हती. त्याने राघवनला संदेश पाठवून संभाव्य धोक्याची कल्पना दिली. एनएनबी ००७ च्या प्रयत्नांना यश आले. त्याने सुप्रिमोला नव्या विचित्र आकृतीची छबीच पाठविली होती. त्याचे आपल्यावर बारिक लक्ष असल्याची माहिती त्याने सुप्रिमोंना दिली. पण या नव्या आकृतीपासून काय धोका आहे. असे लक्ष ठेवण्याचा त्याचा उद्देश काय, हे एनएनबीला कळत नव्हते. एनएनबीची धडपड स्वरक्षणासाठी

होती. सुप्रिमोने त्या आकृतीचे निरीक्षण केले. त्यावरून त्यांना कळाले की हा त्या वसुंधराग्रहावरील अगदी थोड्याजणांपैकी एक गुप्तहेरच आहे. त्यांनी संगणकातील एन्सायकलोपीडिया काढला व त्याद्वारे हा कोण हे शोधण्याचा प्रयत्न केला. परंतु तो एक पक्षी जातीचा कोणीतरी आहे, या वसुंधराग्रहासियांच्या माहितीच्या आधारे तो त्यांच्या कल्पनेतील विष्णू नावाच्या देवाचे वाहन होता, अशी माहिती मिळाली. त्या वर्गातील हा पक्षी तसा खूप बलवान व बुद्धिमान असल्याचे त्यांना कळाले. तूर्त तू काहीच हालचाल करू नकोस त्या पक्षाचा तुला सध्या धोका नाही, असा संदेश त्यांनी एनएनबीला पाठविला. आता ती आकृतीही नजरेआड झाली होती. एनएनबीने सुरक्षित जागा शोधण्यास सुरवात केली. त्याला लवकरच तशी जागा मिळाली. तेथून त्या पक्ष्याला तो दिसणार नव्हता, अशी ती कपार होती. तेथे तो लपला. मात्र त्याचे अवकाशयान तेथेच होते. त्याचे काय करायचे. त्याने सुप्रिमोना सांगितले व यानाची व्यवस्था करण्यास सांगितली. त्याप्रमाणे त्यांनी यान परत बोलावून अंतरिक्षात एका कक्षेत स्थिर केले. या सर्व घडामोर्डींची नोंद घड्याळगणकाने केली. त्याबाबतची माहिती एनएनबीने मिळविली व तो निश्चिंत झाला.

आतापर्यंत राघवनने या नव्या आकृतीची माहिती मिळविली. त्याच्या संगणकाच्या नोंदीनुसार अंतरिक्षातील कोणत्यातरी ग्रहावरून तो आला होता. त्याचे यान भरकटले व वसुंधराग्रहाच्या गुरुत्वाकर्षण कक्षेत येऊन ते येथे पोचले. आता आलोच आहोत तर कुतुहल शमवू या हेतूने तो येथे उतरला व इकडे तिकडे फिरत होता. म्हणजे तिकडेही असेच घडते तर, राघवन मनाशी म्हणाला. आपल्याल दिसलेला तो यंत्रमानव त्याचा अंतरिक्षातील ठावठिकाण कुटला याची माहिती त्याने मिळविण्याचे ठरविले. आता काय करावं बरं, असा विचार एनएनबी करीत असतानाचा राघवनही उठला. त्याने ठरविले की त्या यंत्रमानवाला भेटाचेच. त्याची माहिती प्रत्यक्ष्यच मिळवावी. काही दगाफटका झाला सोबत असावी म्हणून गरुडराजलाही बरोबर घेतले. राघवनने ते ठिकाण शोधून काढले. आता त्या यंत्रमानवाच्या अगदी समोर तो उभा होता. यंत्रमानवही सावध झाला. घड्याळगणकाने राघवनच्या हालचाली टिपल्या व त्याच्या येण्याच्या हेतूचा अंदाज घेतला. गरुडराजनेही तेच केले. राघवनचा हेतू वाईट नाही, हे त्याला समजताच त्याने एनएनबीला कसलाच धोका नसल्याचे सांगितले. गरुडराजचे स्वयंचलित कॅमेरे सज्ज होतेच. राघवन एनएनबीच्या अगदी समोरच आला. परंतु काय बोलावे, कसे बोलावे, त्याला आपली भाषा कल्पनार का हाही प्रश्नच होता. हा प्रश्न गरुडराजनेच सोडविला. घड्याळगणक हा मध्यस्थ होऊ शकतो व आपण राघवनचा मध्यस्थ होऊ, हे त्याने ठरविले. गरुडराजच्या माध्यमातून व घड्याळगणकाच्या साह्याने त्यांचा संवाद सुरु झाला. एनएनबीला वसुंधराग्रहाचा इतिहास कळाला. येथे कधीकधी म्हणे शेती केली जायची. राघवनही त्या समूहातील एक होता. तो शेतकरी म्हणजे कृषक होता. शेतीत धान्य पिकते ते खायचे, मानवाला भावभावना असतात, हे त्याला कळाले. त्याने सुप्रिमोला कळविले अर्थात कोडवर्डमध्येच. त्याचा आपल्या मराठीतील अर्थ होता, मआजि म्या कृषक पाहिला.

- प्रकाश रामचंद्र क्षीरसागर, ताळगाव गोवा